

МЕТАТЕКСТОВА ФУНКЦІЯ ІМЕНІ В РОМАНІ ОЛДОСА ГАКСЛІ "ЧУДОВИЙ НОВИЙ СВІТ"

Ольга Бандровська

Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, Львів, 79000,
Україна e-mail olgabandrowska@gmail.com

"Чудовий новий світ" О. Гакслі - антиутопічний роман, у якому імена є не тільки способом характеристики персонажів, а й програмним орієнтиром на культуру: владу, політику, ідеологію, мистецтво. Проаналізувати та проілюструвати цю метатекстову функцію імені, показати як створюється в романі інтелектуальна площина (через контексти імен відомих історичних особистостей та їхнє використання / маніпулювання в іменах персонажів), а також гостро комічний ефект (через конфронтацію між усталеними уявленнями про ту чи іншу історичну особистість і персонажем та його сюжетною історією) - мета проведеного дослідження.

Ключові слова: ім'я, поетика імені, філософія імені, функція імені, О. Гакслі, "Чудовий новий світ".

У літературознавстві ХХ - початку ХХІ ст. значний інтерес пов'язаний із поетикою імені - окремим науковим розділом, що досліджує особливу причинну обумовленість власного імені в художньому творі. Ім'я, будучи вербалізованою сутністю літературного персонажа, смисловим ядром його образу, є одним із шляхів до інтерпретації художнього твору. Семантичний потенціал власного імені, різноманіття типів антропонімів, особливості їхнього функціонування мають значний теоретичний потенціал у вивченні "іменного" коду творчості окремих письменників, а також творів різних історико-літературних періодів та художніх напрямів.

Романтичний герой байронічних "східних" поем опиняється в екзотичному світі, віддаленому від цивілізованого європейського суспільства, він самотній вигнанець, якому поет намагається передати "прометеїв пафос нездоланного протесту". Світоглядна й емоційна віддаленість байронічної особистості від сучасників-європейців передана в іменах його персонажів: гяур - чужий, сторонній, презирлива назва у мусульман для іновірців; корсар - ватажок морських розбійників, "один серед них, але не один з них".

Наприкінці ХІХ століття практично усі відомі способи творення літературного імені зустрічаються у творчості одного з творців літератури "нонсенсу" Льюїса Керрола. Наприклад, у його поемі "Полювання на Снар-ка", за визнанням Ж. Дельоза, формується постмодерністська концепція "слів-портмоне".¹ Вивчаючи процеси смислотворення у творчості англійського письменника, Ж. Дельоз виокремив особливі "езотеричні" слова - "двозначні знаки": "Фактично, такі слова-портмоне самі виступають як езотеричні слова особливого типу. Насамперед вони визначаються тим, що скорочують декілька слів і згортають у собі кілька смислів" [2, с. 69]. Класичним прикладом імені-портмоне є *Snark* як злиття слів *shark* та *snake*. Залежно від того, як це слово буде інтерпретоване, розкривається те чи інше відділення портмоне - та чи інша серія можливостей смислу тексту, тобто одна з версій його прочитання. В цьому відношенні слово-портмоне несе те саме навантаження в текстологічній концепції постмодернізму, що й поняття "біфуркаційного вибору" в синергетиці: обидва фіксують феномен розгалуження еволюційних траєкторій системи, що розглядається. Не можна не зауважити й міркування Ж. Дельоза щодо центрального мотиву керролівської "Аліси в Дивосвіті" - "піддавання сумніву самототожності Аліси, втрату нею власного імені": "Втрата власного імені - пригода, яка повторюється в усіх пригодах Аліси", - стверджує французький філософ і перепитує, - "чи не існує двох різних вимірів, внутрішніх для мови як такої, - один завжди закритий іншим і тим не менш завжди приходиться "на допомогу" сусіду чи паразитує на ньому?" [2, с. 17].

Долання власного імені в літературі модернізму характерне в цілому для експресіонізму, а серед найяскравіших прикладів - імена персонажів Ф. Кафки - Йозеф К., землемір К.

¹ Ім'я і твори англійського письменника стали звичними не тільки в літературознавчих енциклопедіях останніх десятиліть, а й у філософській літературі. Наприклад, в "Енциклопедії постмодернізму", яка пропонує системний огляд постмодерністської філософії в усіх її тематичних проєкціях, є стаття "Полювання на Снарка", в якій цей твір обґрунтовано як "семантично-інтерпретаційну стратегію ставлення до тексту, засновану на принципово нелінійному баченні останнього і таку, що в багатьох аспектах випереджує стратегії означування і експериментації в сучасному постмодернізмі" [5, с. 554].

Модерністська міфопоетика Дж. Джойса також виявляється в іменах його персонажів - Стівена Дедала, Анни Лівії Плурабель та інших.

Величезний потенціал семантичних можливостей, варіативність функцій і стратегій присвоєння власного імені в художній літературі, усвідомлення метатекстуальної значущості імен сприяли формуванню в філософському знанні ХХ ст. специфічної галузі - філософії імені. Її представниками вважають російських учених О. Лосєва, П. Флоренського, С. Булгакова.

У праці "Філософія імені" (1926) О. Лосєв наголошує, що ім'я є "осередням усіляких фізіологічних, психічних, феноменологічних, логічних, діалектичних, онтологічних сфер. Тут згущеною і нагніченою є квінтесенція як людино-розумного, так будь-якого іншого людського і нелюдського, розумового і не розумового буття і життя" [4, с. 44]. Важливою тезою російського філософа є теза про діалектичний метод як єдиний у пізнанні імені: "Тільки такий конкретний метод як діалектика, може бути методом філософським, оскільки він сам зітканий із протиріччя, як і реальне життя. А те, що ім'я є життям, що тільки в слові ми спілкуємося з людьми і природою, що тільки в імені обґрунтовано усю глибинну природу соціальності в усіх безконечних формах її вияву, це все спростовувати - значить не тільки впадати в асоціальну самотність, а й взагалі в антилюдську, антирозумну самотність, у божевілля. Людина, для якої немає імені, для якої ім'я є лише порожнім звуком, ... глуха і німа, і живе в глухонімій дійсності" [4, с. 33-34]. Як бачимо, проблема імені набуває в інтерпретації О. Лосєва онтологічного змісту. Подібного трактування імені як вищої форми діалектичного саморозкриття сутності, як місця дотику смислових зв'язків (за О. Лосєвим, факту як меонізованого смислу, смислу в інобутті, безперервно текучого і мінливого, і ейдосу як смислу в собі) притримувались С. Булгаков і П. Флоренський.

П. Флоренський вказував на сюжетотвірну функцію імені в художньому творі. "Образи, що творяться в літературі, - писав він, - є іменами в розгорнутому вигляді. Тому повне розгортання цих звитих у собі духовних центрів здійснюється всім твором, який виступає простором поля імені власного" [8, с. 380].

У західному літературознавстві ХХ ст. проблема найменування вивчається в межах філософії мови (Л. Вітгенштейн), філософії постмодернізму (Ж. Дерріда, Ж. Дельоз). Потенціал імені, вважає Д. Лодж, полягає в тому, що в його одиничній конкретності зберігається орієнтація на культуру. Простежуючи етапи народження твору, перше, що треба зробити письменникові, - це залишити свій твір без первісного мотивування та контекстуальних зв'язків, вважає він. Тобто, життєва подія, яку обирає автор, мусить бути відірвана від свого безпосереднього контексту. На думку літературознавця, щоб досягнути цього, письменник дає своїм персонажам імена, створює їхній психологічний портрет, хоча б мінімально обрисовує модель поведінки, адже ім'я наділяє персонажа певним життєвим сценарієм. Однак зведення вигаданої історії до групи мотивів дозволяє виявити оповідну структурну схему, вже відому в культурі. Висновок Д. Лоджа: не людина говорить мовою, а мова говорить за посередництвом людини, не стільки письменник пише розповідь, скільки оповідна система скеровує письменника [12, с. 55].

Важливо, що для сучасного західного літературознавства характерним є акцентування на проблемах рецепції художнього твору, на ролі читача та його інтерпретаційних можливостей. "Немає тексту, який читали б незалежно від читацького досвіду, отриманого завдяки іншим текстам" [3, с. 47], - переконаний У Еко, - а "читача безпосередньо визначає лексична і синтаксична організація тексту: текст є не що інше, як семантично-прагматичне продукування власного Зразкового Читача" [3, с. 32]. Розвиваючи цю думку, Дж. Принс зазначав, що "автор, за умови, що він пише для когось, крім себе, розвиває оповідь як функцію певного типу читача, котрого він наділяє певними властивостями, знаннями і нахилами відповідно до його уявлення про людей" [13, с. 317]. Відомі вчені: Стенлі Фіш, Вольфганг Ізер, Умберто Еко та багато інших створили і розвинули теорію і типологію читача.

Відтак виявлення можливих підтекстів імені разом із його реалізацією в тексті художнього твору і рецептивним потенціалом, засноване на сучасних досягненнях літературознавців і філософів, дозволить безпосередньо виявити міру включеності конкретного твору в текст культури.

Інтелектуальність і інтертекстуальність творів Олдоса Гакслі, їхня співвіднесеність із метатекстами культури, поєднання алюзивної функції з функцією іронічною в наданні власних імен персонажам роблять твори видатного англійського письменника ХХ ст. одними з

найцікавіших в аспекті обраної теми. В його романі "Чудовий новий світ" (1932) немає жодного власного імені, яке б не відсилало читача до історії політики чи державотворення, науки чи мистецтва, тобто до історії культури в цілому, охоплюючи також період сучасності та майбутніх перспектив розвитку. Імена персонажів твору в їхній сукупності якраз утворюють той його надтекстуальний рівень, який дозволяє визначати "Чудовий новий світ" не просто як роман-антиутопію, а й як інтелектуальний роман-антиутопію.

Ім'я в романі О. Гакслі виконує подвійну функцію: воно є вузловою точкою породження інтелектуального шару роману, який утворюється перетинанням і нашаруванням семантичних полів імен персонажів на фабульному рівні; воно виконує роль стиків між двома світами - вигаданим світом, сконструйованим автором, і світом дійсним (який також слід вважати авторським розумовим конструктом, авторською репрезентацією культури), (тобто стиків між текстом і позатекстовою реальністю).

Розкодування імен у "Чудовому новому світі" вимагає від дослідника (так само, як і від звичайного читача) інтелектуального зусилля і знання з різних сфер культури. Більшість імен викликають певні смислові асоціації, і всі вони є одним зі свідок відкритості роману, якщо її, за У. Еко розуміти як "неминучий елемент художньої інтерпретації" [3, с. 84]. Такий твір залишається невичерпним, оскільки "в ньому впорядкований світ, заснований на всесвітньо визнаних законах, витісняється світом, заснованим на двозначності, - у негативному сенсі відсутності центрів орієнтації, і в позитивному сенсі, тому що ставляться під сумнів цінності і догми" [3, с. 89]. Значить і в інтерпретації імен персонажів першоумовою слід назвати відкритість, модальність, неоднозначність.

Персонажна система роману містить центральні, другорядні та епізодичні персонажі. При її оцінці варто враховувати ідею Ю. Лотмана про рухливих і нерухливих персонажів залежно від їхньої здатності чи неспроможності перейти границю семантичного поля [5].

До центральних персонажів "Чудового нового світу" можна віднести Мустафу Монда, Бернарда Маркса, Джона Дикуну.

Мустафа Монд - у романі один із десяти управителів світу ери Форда. *Мустафа*, з арабської "обраний Аллахом", - найпоширеніше в ісламському світі ім'я, яке відоме з VII ст. н. е. Сім султанів Османської імперії (1299-1923) мали таке ім'я. У жовтні 1923 року на турецьких територіях було проголошено республіку, першим президентом Туреччини став Мустафа Кемаль Ататюрк. Навіть не вказуючи на якусь конкретну історичну постать, у поєднанні з прізвищем Монд (що з німецької перекладається як "Місяць", і є символом, нерозривно зв'язаним зі Сходом, а з французької перекладається як "світ") це ім'я асоціюється зі світовим господарюванням. О. Гакслі ще тоді, в 20-30-ті роки ХХ ст. зрозумів могутність східного світу, що полягала в його масовості, єдності, одновекторності, згуртованості, ідейній догматичності. Тому постать Мустафи Монда в "Чудовому новому світі", одного з головних управителів Нового Світу, видається особливо могутньою, владною і значущою. Мустафа Монд - усесильний державець, який завдяки інтелектуальним і вольовим рисам стоїть на сходінку вище від усіх, перебираючи на себе роль і правителя, і судді, і Бога. В підтвердження цього варто згадати, що ім'я Мустафа було прикладкою до імені Пророка Мухамеда, що можна також трактувати як натяк на *іслам* та Східний світ в цілому.

Можна стверджувати, що одним із основних принципів організації ідейного простору роману є принцип бінарності, характерний для західного типу ментальності й зафіксований низкою метаопозицій, однією з яких є Схід - Захід. Ця ідейно-структурна риса "Чудового нового світу" реалізована у протиставленні Мустафи Монда і Джона Дикуну. **Джон Дикун**, народжений у Резервації, єдина людина в Новому світі, з якою полемізує Мустафа Монд, у якому бачить потужного опонента в дискусіях на теми філософії, моралі, віри, мистецтва, суспільного щастя.

Ім'я *Джон* своєму персонажеві О. Гакслі обирає так само не випадково: воно походить від грецького *Ιωσδδωπς*; і латинського *Ioannes*, *Joannes*, куди потрапило з давньоєврейської мови від *Йоханан* (гебр. *יוחנן*), що означає "Господь милостивий" або "Господь будь милостивий". Ім'я з більше ніж ста похідними від нього формами, набуло надзвичайного поширення в *християнському* світі серед багатьох мов і народів.

Отже, персонажна пара Мустафа Монд і Джон Дикун утворюють опозиційну пару, репрезентуючи одвічний діалог Сходу і Заходу, споконвічну суперечку двох світоглядних систем,

двох шляхів цивілізаційного розвитку. Однак слід зауважити, що О. Гакслі ускладнює зафіксовану в іменах опозицію "Схід - Захід" так, що вона набуває інших цивілізацій-них значень, будучи поміщеною в цілу низку інших опозицій: минуле (сучасність автора) - майбутнє (ера Форда), старе (патріархальний спосіб життя) - нове (розвиток технологій), хаос (Резервація) - порядок (Новий світ). У такому ракурсі Джон Дикун уособлює першу, а Мустафа Монд - другу складову опозиційних пар.

Варто враховувати, що в сучасному філософському знанні, пов'язаному з постмодернізмом, бінарні опозиції ототожнюються з насильницькими ієрархічними структурами і що саму ідею бінарності заступає парадигмальна настанова на взаємопроникнення протилежностей. З цього погляду О. Гакслі ілюструє змістове додання бінарної фігури, проблематизуючи ідею визначеності в будь-якій опозиції. Як наголошував І. Пригожин, "ідея визначеності пов'язана із запереченням часу і новизни, а й значить креативності" [7, с. 131], яка, на нашу думку, полягає у здатності породжувати нові опозиції, а в художньому світі їхні нові реалізації. Англійський письменник у стилі сучасного мислення не тільки долає конкретику конфліктуючих визначених опозицій, а й полемізує провідні опозиції: природа - культура, добро - зло, не даючи конкретних відповідей про те, що означають самі ці поняття для людини ХХ ст.

Така смислова відкритість характеризує й інших персонажів, зокрема **Бернарда Маркса**. У "Чудовому новому світі" він належить до найвищої касті альфа-плюсовиків, однак перебуває в опозиції до суспільства, не сприймаючи його правил і цінностей, що автор іронічно пояснює збоєм на етапі вирошування його ембріона. За класифікацією Ю. Лотмана, на початку роману Бернард Маркс є рухливим персонажем, здатним на хоч і мовчазний, але протест. Наприкінці роману він перетворюється на конформіста, готового прийняти усі цінності Нового світу, тобто відбувається зворотній процес перетворення персонажа з рухливого в нерухливого.

В основу образу Бернарда Маркса через поєднання певної моделі поведінки й імені покладено чи не найгострішу критику соціалістичних і комуністичних ідей.

Ім'я Бернард асоціюється з відомим англійським драматургом ірландського походження, лауреатом Нобелівської премії з літератури 1925 р., лауреатом Оскара 1938 р., *Джорджем Бернардом Шоу*. Зацікавившись соціал-демократичними ідеями, письменник у 1884 р. стає членом "Фабіанського товариства" і присвячує поширенню соціалістичних ідей 27 років життя. Від інших соціалістів, зокрема, від соціал-демократів, фабіанці відрізнялися тим, що не вірили в революцію, яка могла б змінити суспільний лад. Важливо також, що Бернард Шоу виступав за рівні політичні і громадянські права жінок, і це знайшло вияв у романі як протест Бернарда Маркса проти сприйняття оточенням Лінаїни Краун як сексуального об'єкта.

Прізвище персонажа є алюзією на німецького філософа і економіста *Карла Генріха Маркса*, чий науковий праці сформували в філософії діалектичний і історичний матеріалізм, в економіці - теорію доданої вартості, в політиці - теорію класової боротьби. Ідеї Карла Маркса стали основою марксизму - філософської, політичної та економічної доктрини, на підвалинах якої розвинулися комуністичний і соціалістичний рухи. Філософія марксизму трактувала людину як "сукупність суспільних відносин" і виступала, насамперед, філософією суспільства. За цією концепцією, людина перебуває у стані відчуження, тому основний акцент робиться на її звільненні.

Як видно, О. Гакслі на прикладі імені персонажа демонструє розмах, значимість і неоднорідність лівого руху, заснованого у ХІХ ст. і надзвичайного поширеного та впливового у ХХ ст. Ступінь популярності та поширеності соціалістичних ідей засвідчує, зокрема, фабіанський соціалізм, прибічниками якого, окрім самого Бернарда Шоу, були такі видатні діячі: Герберт Велс, Бертран Рассел. Фабіанці вірили в перетворення капіталізму в соціалістичне суспільство, яке повинно було б відбуватися поступово, в результаті послідовних інституційних перетворень. В області теорії фабіанство спиралося на праці Маркса і Лассаля, протестуючи, однак, проти прийняття їхніх положень як беззаперечних догматів і вимагаючи їхньої критичної перевірки.

Отже, ім'я Бернарда Маркса передає ідею масштабності розповсюдження соціалістичних ідей, їхньої різноманітності та неоднозначності. Воно побудоване, на наш погляд, за принципом взаємодоповнюваності, який, однак, не абсолютизується автором, оскільки на більш глибокому рівні аналізу заданого комплексу ідей можна виявити принципові опозиції, як наприклад еволюція - революція, теорія - практика. Необхідно також враховувати іронічний потенціал цього імені:

персонаж твору є носієм ідеї вивільнення людини, однак належить до найвищого суспільного прошарку і не збирається відмовлятися від усіх переваг своєї касты.

Характер Бернарда Маркса розкритий у творі через його стосунки з Лінайною Краун і Гельмгольцем Вотсоном. **Лінайна Краун**, яка є об'єктом його незвичних для Нового світу любовних страждань, введена автором представницею касты бета-минусовиків і носієм масової свідомості тоталітарного режиму: вона беззаперечно сповідує всі принципи життеус-трою і живе за ними. О. Гакслі обирає надзвичайно промовисте ім'я цій героїні, адже *Ленін Володимир Ілліч* (справжнє прізвище - Ульянов) - це відомий російський політичний діяч, революціонер, лідер російських більшовиків, філософ-матеріаліст; організатор Жовтневої революції 1917 р., один із головних творців СРСР, теоретик комунізму, один із засновників більшовицької партії Росії, лідер міжнародного комуністичного руху. Як політик, Ленін був послідовним супротивником демократії, яку він називав "буржуазна демократія". Замість принципу демократії Ленін висунув тезу про "демократичний централізм" та "диктатуру пролетаріату", яка, на думку критиків комунізму, була евфемізмом диктатури партії більшовиків. Прізвище Лінайни Краун (*Crowne*) можна сприймати як гру слів: прізвища англійського драматурга ХУІІІ ст. Джона Крауні (*John Crowne*), який оспівував романтичне кохання (в такій інтерпретації гостра іронія побудована на протиріччі ідеалів романтичного кохання і основним принципом Нового світу - частіше міняти статевих партнерів: "кожний належить кожному") і англійського слова *crown*, яке означає вищу, верховну владу.

Масовій, вихованій гіпнопедичними методами за суспільними потребами, тобто, по суті, рабській свідомості Лінайни Краун автор протиставляє світосприйняття товариша Бернарда - **Гельмгольца Вотсона**, який у творі виступає вченим, поетом і вільнодумцем. За задумом письменника, він чи не єдиний позитивний персонаж, що репрезентує Новий світ. Однак конотації його імені певною мірою вступають у конфронтацію з тими рисами, якими наділяє його автор.

З історії відомо, що *Герман Людвіг Фердинанд фон Гельмгольц* - це відомий німецький фізик, фізіолог і психолог ХІХ ст., який вивчав процеси зростання нервових волокон. Одночасно Гельмгольц активно вивчав фізіологію зору та слуху. Також Гельмгольц створив концепцію "несвідомих умовиводів", за якою актуальне сприйняття визначається вже наявними у індивіда "звичними способами", чим зберігається сталість видимого світу, при цьому важливу роль відіграють м'язові відчуття і рухи. Було виділено декілька особливостей "несвідомих умовиводів": вони діють примусово, від них не можна позбутися за допомогою мислення; вони виникають несвідомо і не управляються свідомістю; вони формуються в досвіді, через багаторазове повторення; механізмом таких "умовиводів" є сенсомоторні зв'язки між власне зоровими відчуттями і відчуттями від рухів ока у процесі сприйняття.

Прізвище персонажа роману викликає асоціації з іменем Джона Вотсона - американського психолога першої половини ХХ ст., засновника біхевіоризму. Класична формула біхевіоризму "стимул - реакція" виключає опосередковуючу психічну ланку. Біхевіоризм заперечує дійову роль психіки, свідомості (а інколи навіть і факт їхнього існування). Біхевіористи вважали, що завдяки маніпуляціям зовнішніми впливами можна сформувавши в людині різні типи поведінки.

Автор "Чудового нового світу", поєднуючи теорії Германа фон Гельмгольца і Джона Вотсона, іронічно розкриває практичну можливість методу гіпнопедії. Відтворюючи систему виховання майбутнього, він проводить думку, що можливо не тільки впливати на психіку, а й можна формувати, направляти її, керувати нею через формування рефлексів у людини за допомогою зовнішніх подразників та багаторазового несвідомого повторювання, що, фактично, є опосередкованим здобуттям індивідуального досвіду. Отже, якщо безпосередньо впливати на тіло людини (механічним способом) та на її психіку, можна сформувавши будь-який "продукт". До цього завдання в романі долучений Гельмгольц Вотсон. Тому сюжетна роль персонажа - оригінальні ідеї, схильність до поетичної творчості, висилка з Нового світу, тобто роль Іншого - набуває полемічного звучання, вступаючи в конфронтацію з конотаціями його імені.

Другорядні персонажі значно розширюють картину світу письменника, в їхніх іменах письменник відтворює основні сфери впливу на подальший цивілізаційний і культурний розвиток. Це людство в перспективі, в пошуку, в розвитку.

У часи О. Гакслі, наприклад, вирішальним був вплив фінансистів на політичну динаміку Європи. Тому не випадковими в романі є імена сучасників письменника - фінансистів, бізнесменів, монополістів.

Зокрема, ім'я **Моргани Ротшильд** складається з імен *Джона Моргана* (американського фінансиста та організатора промисловості, однієї з найвідоміших фінансових фігур двох десятиліть перед Першою світовою війною, яким було організовано кілька найважливіших залізниць, міжнародних корпорацій "Юнайтед Стейтс Стіл", "Інтернейшнл Харвестер", "Дженерал Електрик", трансатлантичних пароплавних ліній) і *Ротшильдів* (це міжнародна єврейська династія банкірів, філантропів і суспільних діячів; її засновником був Майер Амшель Ротшильд (1744-1812), який створив банк у Франкфурті-на-Майні. Бізнес продовжили п'ять його синів, які контролювали п'ять банків у найбільших містах Європи (Париж, Лондон, Відень, Неаполь, Франкфурті-на-Майні. Члени клану Ротшильдів до сьогодні відіграють важливу роль в європейському бізнесі).

Ім'я **Клари Детердінг** викликає асоціацію з іменем дружини Генрі Форда - *Клари Форд*. Зауважимо, що сам *Генрі Форд* іронічно возведений письменником до ролі Господа ("Господь наш Форд!"). У смисловому полі роману є місце й асоціаціям з іменем *Клари Цеткін* - німецького політика, діяча німецького і міжнародного комуністичного руху, однієї з засновників Комуністичної партії Німеччини, активістки боротьби за права жінок. Одним із найвпливовіших бізнесменів світу був *Генрі Детердінг* - голова "Ройал Датч Шелл", яка підтримувала тісний контакт і забезпечувала підтримку НСДАП. Британські джерела навіть стверджували, що Детердінг надав значну фінансову підтримку "Проекту Гітлер" на найважливішому етапі його реалізації.

Принагідним є й ім'я персонажа **Джорджа Едзела** - за асоціацією з американським підприємцем і конструктором *Едзелом Фордом*, єдиним сином Генрі Форда. Ім'я **Джоанни Дізель** (*Рудольф Дізель* - німецький інженер, який створив дизельний двигун) є лише одним із свідочств іронічної данини технологізованому світові, який народжувався на очах сучасників письменника.

У "Чудовому новому світі" з хреста знімають верхню частинку й перетворюють його на літеру "Т", що означає "технологія". Письменник геніально передбачив ті процеси, які матимуть місце впродовж усього ХХ ст., адже "технізація буття сучасної людини є очевидним фактом, і будь-яка соціальна програма вимагає його визнання як вихідної аксіоми" [6, с. 877]. Суголосно з ідейним змістом роману звучить думка російського інженера П. Енгельмейера про особливий тип людини, що виникає - "гомо автомобілістікус сапієнс". Варто уточнити: О. Гакслі належав до тих кіл європейської інтелігенції, які вважали, що високі темпи розвитку науки і техніки значно випереджають розвиток духовності, і саме в цьому криються найбільші небезпеки для людства. Саме тому, за задумом письменника, названі персонажі виконують у романі роль ляльок-маріонеток.

Однак для О. Гакслі виникнення технічного типу раціональності безпосередньо пов'язане з такими детермінантами історичного процесу як соціально-економічні і соціально-політичні фактори. Відтак не випадковим є взаємозв'язок у романі між технотехнічними структурами і всіма типами влади - політичної, економічної, державної, сімейної та її методами (авторитет, право, насилля). Владна картина світу представлена такими іменами персонажів:

Беніто Гувер: *Беніто Муссоліні* - фашистський диктатор Італії (1922-1943). Він сконцентрував усю владу в своїх руках як провідник (il duce) Фашистської партії та спробував створити Італійську імперію, яка була у військовому союзі з гітлерівською Німеччиною. *Герберт Кларк Гувер* - тридцять перший президент США (1929-1933) від Республіканської партії. Теоретик адміністрування, він стверджував, що є науково обґрунтований вихід з усіх соціальних і економічних криз. Проте правління Гувера, вибраного президентом у 1928 р., ознаменувалося важкою економічною кризою - Великою депресією; політика *laissez-faire* (державного невтручання в економіку) довела своє повне банкрутство. Традиційно Гувера прийнято звинувачувати як президента, що не зумів запропонувати ефективної стратегії виходу з ситуації, на зразок Нового курсу його наступника Франкліна Рузвельта. Гувер виступав за те, щоб не втручатися в Другу світову війну і віддати всю Європу Гітлерові.

Герберт Бакунін: Ім'я *Герберт* викликає декілька асоціацій: по-перше з іменем *Герберта Велса* - англійського письменника-реаліста, засновника наукової фантастики ХХ ст., вченого-

біолога, на якого значний вплив мав дід О. Гакслі і послідовник Ч. Дарвіна Томас Гакслі. Цікаво, що в романі є ще один персонаж, який асоціюється з Г. Велсом - доктор Велс, який рекомендує Лінайні курс псевдовагітності в 17 років, і вона проводить його через два роки - в 19 років: Г. Велс саме в 1919 р. відвідує більшовицьку Росію. Теза про науку, здатну створити всесвітню державу, в якій людина зможе розумно використовувати свої винаходи, з наснагою повторюється в більшості книг Велса, однак його оптимізм знищила Друга світова війна, після чого він написав книгу "Розум на краю своєї натягнутої вузди" (*Mind at the End of Its Tether*, 1945), де пророчив вимирання людства. По-друге, в історії англійської літератури відоме ім'я *Джорджа Герберта*, поета ХУІІ ст., автора релігійних гімнів і барокової поезії. *Михайло Олександрович Бакунін* (1814-1876) - російський мислитель, революціонер, анархіст, панславист, один з ідеологів народництва. Бакунін стверджував, що найбільш здатна до розвитку державності нація - німці, й намагався довести, що боротьба з пангерманізмом є головним завданням для всіх слов'янських і романських народів, обґрунтовуючи соціальну революцію, першорядним завданням якої є руйнування історичних централізованих держав, зі зміною їх вільною федерацією громад, що не визнає писаних законів, організованою за комуністичним принципом (*Neue gesetzlose und darum freie Welt*).

Фані Краун: *Фані Юхимівна Каплан* (1890-1918) - учасниця російського визвольного руху, відома, передовсім, як виконавець замаху на Леніна. У різних джерелах згадується під іменами Фані, Фаня, Дора і Фейга, під прізвищами Каплан, Ройд, Ройтблат и Ройдман. Прізвище *Краун*, таке ж у Лінайні Краун, скеровує увагу читача на норми і стереотипи Нового світу, які втілює в життя цей персонаж.

Сароджині Енгельс: *Сароджині Найдю* (1879-1949) - поетеса, суспільний діяч, керівник жіночого руху і голова Індійського національного конгресу, наближена до Махатми Ганді, після здобуття Індією незалежності стала губернатором штату Уттар. Висока активність жінок тривала з 1920-х років до здобуття Індією незалежності в 1947 р. Протягом цього періоду жінки разом із чоловіками брали участь у кампаніях громадянської непокори, організованих Ганді в його боротьбі за досягнення Індією незалежності. *Фрідріх Енгельс* - один із засновників марксизму, друг, однодумець і співавтор Карла Маркса. За дорученням першого конгресу "Союзу справедливих" Енгельс розробив текст "Проект Комуністичного символу віри", який згодом став основою "Маніфесту Комуністичної партії" (лютий 1848 р.).

Поллі Троцька: *Лев Давидович Троцький* (справжнє прізвище - Бронштейн) - революціонер-більшовик і теоретик-марксист, теоретик перманентної революції. Троцький відіграв визначальну роль у революції 1917-1922 р. в Російській Імперії. За деякими джерелами саме через нього йшло фінансування революції з-за кордону (Англія, США), зокрема членами міжнародного банкірського дому Ротшільдів. Після боротьби за владу з Йосипом Сталінім у 1920-ті роки, Троцького було виключено з комуністичної партії та депортовано з Радянського Союзу. Ім'я *Поллі* викликає асоціацію з персонажем комічного роману виховання Г. Велса "Історія містера Поллі", оскільки Поллі Троцька з'являється в епізоді про еротичне виховання в Новому світі.

Жан Жак Хабібупулла: *Жан-Жак Руссо* - французький філософ-просвітник, письменник, композитор. Розробив теорію прямої форми правління народу державою (пряму демократію), яка використовується і сьогодні, наприклад, у Швейцарії. У працях "Розмисли про походження і причини нерівності між людьми" (1755), "Про суспільний договір, або Принципи політичного права" (1762) та інших гостро критикував феодально-абсолютистський лад, закликав до боротьби проти деспотизму. Взірцем держави Жан-Жак Руссо вважав невелику республіку і мріяв перетворити сучасні йому держави на своєрідну федерацію невеликих республік. *Хабібупулла-хан* - емір Афганістану (1901-1919). Був світським правителем, вимагав від Британії повної незалежності. *Хабібупулла бачаї-і Сакао* (1890-1929) - афганський король, що узурпував владу, у 1929 р. - емір Афганістану.

Прімо Меллон: *Мігель Прімо де Рівера* - іспанський військовий і політичний діяч, став диктатором після державного перевороту (1923-1930). *Ендрю Меллон* - міністр фінансів США (1921-1932).

Дарвін Бонапарт: *Чарльз Роберт Дарвін* - англійський учений, творець теорії еволюції і принципу природного відбору, автор "Походження видів". Представники різних природничих наук вважають, що дарвінізм із біологічної теорії поступово перетворився на світогляд того часу.

Наполеон I Бонапарт - імператор Франції (1804-1815), французький полководець і державний діяч, який заклав основи сучасної французької держави. Для Гакслі Наполеон був чи не єдиним яскравим прикладом авторитарного державного діяча. Однак у творі персонаж Дарвін Бонапарт виведений дрібним репортером.

Попе: в романі "Чудовий новий світ" - це епізодичний персонаж, друг Лінди в Резервації. Історичний *Попе* - жрець племені тева з поселення Пуебло сан-Хуан, лідер Повстання пуебло 1680 р. проти іспанських колонізаторів.

Олдос Гакслі не обмежується в романі політичною або ідеологічною семіологією, не менш важливим для нього є діагностування теперішнього в питаннях віри і виховання. Про це свідчать такі персонажні імена.

Фіфі Бредлоу: *Чарлз Бредлоу* - атеїст і член парламенту, у 1876 р. разом із Анною Брезант, у майбутньому соціалісткою і послідовницею Є. Блаватської, перевидав книгу американського лікаря Ч. Ноултона "Плоди філософії, або особистий супутник молоді", в якій автор захищав контроль за народжуваністю. За це Бредлоу і Брезант було заарештовано і засуджено.

Калвін Стоупс: *Жан Кальвін* - відомий французький богослов, реформатор церкви, засновник кальвінізму - протестантського напрямку в церкві. В романі - соліст групи сек-софоністів.

Пфіцнер: *Ганс Пфіцнер* - німецький композитор (опера "Палестіна"), диригент, публіцист ("Про німецьку душу"), за поглядами - соціал-націоналіст.

Кавагуті: *Екаї Кавагуті (Екаї Kawaguchi, 1866-1945)* - японський буддистський монах, листувався з Анною Брезант, і завдяки її наполегливості вийшла книга Кавагуті англійською мовою "Три роки в Тибеті".

У романі "Чудовий новий світ", як показав проведений аналіз, власні імена мають значне функціональне навантаження: вони поводять себе як текст у тексті, моделюють навколо себе смисловий простір, дозволяють глибше зрозуміти особливості культурологічного і художнього мислення автора роману. Очевидною є метатекстова функція імені, кожне ім'я примушує тут зануритись у культуру сучасності і минулого, перетворює читача (зауважимо, підготовленого читача) на дослідника-культуролога, а роман О. Гакслі на роман культури. З іншого боку, особливість інтертекстуальної гри письменника з іменем полягає в тому, що можливі історичні чи біографічні підтексти кожного імені вступають у конфронтацію з характерами і сюжетними ролями персонажів. Отриманий гостро комічний ефект підсилює основну ідею твору: "...без свободи люди не можуть бути повністю людьми, тому свобода має найбільшу цінність... це наш обов'язок чинити опір силам, що загрожують свободі" [10].

1. Булгаков С. Н. Философия Имени. - Санкт-Петербург: Наука, 1999. - 448 с. 2. Делез Ж. Логика смысла. - М.: "Раритет", 1998. - 480 с. 3. Еко, Умберто. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів ; [пер. З англ. М. Гірняк]. - Львів: Літопис, 2004. - 384 с. 4. Лотман, Ю. М. Структура художественного текста / Ю. М. Лотман. - М. : Искусство, 1970. - 384 с. 5. Постмодернизм. Энциклопедия. - Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2001. - 1040 с. 6. Пригожин И. Р. Определено ли будущее? - М., Ижевск: Инт-т компьютерных исследований, 2005. - 240 с. 7. Флоренский П. А. Сочинения в четырех томах. - Том 4. - М., 1998. - 795 с. 8. Huxley, Aldous. Brave New World. 9. Huxley, Aldous. Brave New World revisited. 10. Lodge D. The Art of Fiction. - Penguin Books, 1992. - 235 p. 11. Lodge D. Working with Structuralism. - Boston, London & Henley: Routledge & Kegan Paul, 1981. - XII, 207 p. 12. Prince G. Introduction to the Study of the Narratee // Essentials of the Theory of Fiction / Ed. By M.Hoffman @ P. Murphy. - Durham @ London: Duke University Press, 1988. - P. 313-335.

МЕТАТЕКСТОВАЯ ФУНКЦИЯ ИМЕНИ В РОМАНЕ ОЛДОСА ХАКСЛИ "ЧУДЕСНЫЙ НОВЫЙ МИР"

Ольга Бандровская

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина e-mail: olgabandrowska@gmail.com

"Чудесный новый мир" О. Хаксли - аниутопический роман, в котором имена выступают не только в качестве характеристики персонажа, но и программным ориентиром в культуру: власть, политику, идеологию, искусство. Проанализировать и проиллюстрировать эту метатекстовую

функцию имени, показать, как творится в романе интеллектуальное пространство, а также острый комический сюжет - цель настоящей статьи.

Ключевые слова: имя, поэтика имени, философия имени, функция имени, О. Хаксли, "Чудесный новый мир".

THE METATEXUAL FUNCTION OF THE NAME IN THE NOVEL *BRAVE NEW WORLD* BY ALDOUS HUXLEY

Olha Bandrowska

Ivan Franko National University in Lviv, 1, Universytetska St., Lviv, 79000 e-mail: olgabandrowska@gmail.com

Brave New World by Aldous Huxley is an antiutopian novel in which the names are not only a means of the depiction of characters but also the author's culture relevant landmarks extending on power, politics, ideology and art. The paper means to consider this metatextual function of the name and demonstrate how the intellectual plane is created in the novel owing to the contexts of names of famous historical personalities and their usage or manipulation as well as a specific comic effect achieved by a confrontation between the accepted notions concerning a particular historical personality or character and the respective plot history.

Key words: name, poetics of the name, philosophy of the name, function of the name, A. Huxley, *Brave New World*.